

Ірина ПАВЛІВ,
учитель
Тужилівського НВК
Калузького р-ну
Івано-Франківської обл.

«БОЯРИНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ: ТРАГЕДІЯ РІДНОГО КРАЮ НА ТЛІ РОДИННОГО ЖИТТЯ ГЕРОЇВ

Урок-відкриття у 10 класі філологічного профілю

Мета: з'ясувати причини та умови появи драматичної поеми «Бояриня», формувати в учнів реальне бачення періоду Руїни в житті українського народу; простежити, як кризь призму особистого життя Степана й Оксани авторка розкриває трагедію рідного краю; схарактеризувати головних героїв; визначити жанрові та композиційні особливості поеми; удосконалювати навички аналізу художнього твору; розвивати самостійне творче мислення; виховувати почуття любові до рідного краю, культури, мови, потяг до справедливості, правди.

Цілі уроку.

Учні мають знати:

- сторінки української історії періоду кінця XVII – початку XVIII ст. (доба Руїни);
- історію написання твору «Бояриня»;
- особливості жанру драматичної поеми.

Учні мають уміти:

- розкрити трагічність образу Степана;
- пояснити причини внутрішньої драми Оксани;
- порівняти традиції, культуру, менталітет Московії та України кінця XVII – початку XVIII ст.;
- обґрунтувати актуальність драми.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Форма уроку: урок-відкриття.

Обладнання: учнівські путівники для роботи над поемою, запис пісні «Чуєш, брате мій», відеофрагмент вистави «Бояриня» у виконанні акторів Закарпатського українського музично-драматичного театру, схеми «Жанрово-композиційні особливості поеми», «Особистісно-світоглядна характеристика Оксани» та «Квітка узагальнень».

Методи, прийоми і форми роботи: учнівські повідомлення, інтерв'ю, «Прес», евристична бесіда.

Випереджувальні завдання: підготувати повідомлення про добу Руїни та інформацію про роль в українській історії Петра Дорошенка, дати цілісну характеристику образу Оксани, скласти «Літературознавчий діалог» на матеріалі статті М.Драй-Хмари «Бояриня».

Епіграф: Душа розірвана, як рана...

Бальзам далеко так, як сонце,
А сонце, сонце, як і щастя,
Там, там, лише в краю коханім.

О.Олесь

Та й що картатися словами, люба?

Нас доля так уже скарала тяжко,
що, певне, й Бог простить усі гріхи.
Хто кров із ран теряв, а ми із серця.
Хто засланий, в турму замкнутий був,
а ми несли кайдани невидимі.
Хто мав хвилини щастя в боротьбі,
а нас важка, страшна душила змора,
і нам не вділено було снаги
ту змору подолати...

Леся Українка

Перебіг уроку

I. Мотивація і стимулювання навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя (на фоні притишеного звучання пісні «Чуєш, брате мій»). У людського духу є вершина. Вона зветься ідеал. Леся Українка, подолавши тяжкий шлях, сягнула вершини людського духу. У її творах, що вражають різноманітністю жанрів, тем, проблем, стилю, гармонійно поєднана громадянська мужність із глибокою ніжністю і чистотою, невичерпною любов'ю до людини. Різкими й гострими є її вірші, в яких вона гартує слово-зброю. М'якою і лагідною є розповідь про кохання Лукаша і Мавки. Але звучать часом у Лесиних творах і трагічні мотиви, коли мова йде про рідну Україну та її знедолених синів і дочок, яким випало жити на чужині. Саме про це поема «Бояриня», єдина з-поміж двадцяти драматичних творів Лесі Українки, що присвячена історії України.

II. Оголошення теми уроку. Цілевизначення.

За темою і планом, що є на ваших партах, визначте завдання, які ми повинні розв'язати на сьогоднішньому уроці. (Тему і сформульовані завдання учні записують на робочій сторінці путівників.)

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Учитель. Твір присвячений найдраматичнішим подіям історії України – добі Руїни. Саме з екскурсу в минуле ми й розпочнемо свою роботу.

Учнівське повідомлення «Доба Руїни».

Зміст поеми Лесі Українки «Бояриня» побудований на подіях національної історії, пов'язаних з Переяславською радою, що відбулася 8 січня 1654 року. У творі йдеться про добу Руїни – одну з найтрагічніших сторінок в історії України. Наукове висвітлення цей історичний період дістав у працях Миколи Костомарова «Руїна», Миколи Аркаса «Історія України-Руси», художнє осмислення – в романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада».

Після смерті Богдана Хмельницького Україна стала ареною міжусобної боротьби за гетьманську булаву. Польща і Росія поділили Україну на дві частини: Правобережна потрапила під владу Речі Посполитої, Лівобережна ввійшла до складу Росії. На Лівобережжі гетьманував Іван Самойлович, який дотримувався проросійської орієнтації. Правобережною Україною керував Петро Дорошенко.

Період Руїни тривав з 1658 року до середини 80-х років XVII століття.

Упродовж усього цього часу московський уряд, щоб швидше знищити вільнотомне козацтво, підступно задобрював старшину подарунками: роздавав землі, дворянські титули, пропонував посади при російському цареві. Росія намагалася позбавити народ мислячої інтелігенції. Саме на такому історичному тлі розгортаються події у драмі Лесі Українки «Бояриня».

Учнівське повідомлення «Петро Дорошенко».

Серед найдіяльніших прибічників відродження козацтва був полковник, а згодом гетьман Правобережної України Петро Дорошенко.

У 1665 році його було обрано гетьманом Правобережжя. Він мав на меті об'єднати Лівобережну і Правобережну Україну під однією булавою. Після Андрусівського перемир'я (1667), умови якого абсолютно нехтували державні українські інтереси, Дорошенко перейшов під політичний протекторат Туреччини.

1668 року після загибелі Івана Брюховецького козаки проголосили Петра Дорошенка гетьманом усієї України. Проте сусідні держави, занепокоєні зміцненням гетьманської влади, намагалися підірвати її і підтримуючи суперників Дорошенка, і прямою військовою агресією. Гетьман змушений був постійно воювати з претендентами на булаву: Суховієнком, Многогрішним, Ханенком. 1672 року він організував похід українсько-турецько-татарської армії на Правобережжя. Проте поведінка турків і татар викликала обурення населення, і це значно підірвало авторитет гетьмана. Ситуацію ускладнювало й те, що Правобережжя обезлюдніло, перетворилося на суцільну руїну.

Наступний етап діяльності – це боротьба з лівобережним гетьманом Іваном Самойловичем та московським військом. 1675 року Дорошенко зрікся булави.

В історію ввійшов як борець за державну незалежність і збереження територіальної єдності України.

За щирю, велику любов до України народ назвав Петра Дорошенка «Сонцем Руїни», прославляючи його в думках і піснях.

Братовбійчі свари, спори
Обертають край в руїну,
Ти зложив свої клейноди
І покинув Україну.

І на чужині московській
Світлий муж нам загигає,
Був він «Сонцем на руїні»
І таке ім'я в нас має...

Учитель. Поема «Бояриня» – це один із найкращих творів Лесі Українки. Загнана тяжкою хворобою в далекий Єгипет, поетеса 1910 року за три доби (з 27 по 29 квітня), перебуваючи в Хельвані, що поблизу Каїра, написала свій твір. Повертаючись утретє з Єгипту, вона прибула до Києва, до матері на вулицю Маріїнсько-Благовіщенську, 101. Щоб побачитися з Лесею, приїхали сестри Ольга з сином Михайлом та Ізидора з чоловіком Юрієм, брат Микола з Колодяжного. Ось тоді, в родинному колі, Леся вперше прочитала ще не публіковану «Бояриню», яку підписала криптонімом – Л.У.

Поему видрукувала Олена Пчілка 1914 року вже після смерті дочки в журналі «Рідний край». Через чотири роки «Бояриня» побачила світ окремою книжкою в Катеринославі, а згодом з післямовою Михайла Драй-Хмари ввійшла до 8-го тому 12-томного зібрання творів Лесі Українки, виданого «Книгоспілкою» протягом 1927–1930 років.

Радянські критики і літературознавці намагались обійти мовчанкою цю драматичну поему або аналізували досить побіжно, зважаючи на її виразну антиросійську тенденцію. Не було вміщено «Бояриню» й у 20-томне академічне видання творів Лесі Українки, яке вийшло у світ у 1975–1979 роках. І тільки через шість десятиліть замовчувань драму знову видали в Україні.

Дослідник творчості Лесі Українки відомий поет-неокласик Михайло Драй-Хмара, аналізуючи поему, порушує багато актуальних для того часу питань.

Випереджувальне завдання «Літературознавчий діалог».

– **Леся Українка більшість своїх творів писала на теми екзотичні. Чим можна пояснити те, що поетеса зійшла з узвичаєної тематики, удавшись до сюжетів українських?**

Лесі Українці не раз закидали їй «екзотизм», одірваність від українського історичного й побутового життя, тож вона вирішила спробувати свої сили на українському ґрунті.

Та був ще один стимул, що скеровував думку поетки на українські національні теми. Це – постійне її перебування поза межами України. Відірваність од українського оточення породжувала ностальгію, тугу за рідним краєм.

– **Чому Леся Українка спинила свою увагу якраз на добі Руїни?**

Вона взагалі брала для творів не епохи розквіту й слави, а епохи революцій, кривавих переворотів, страшних катаклізмів, неволі, полону тощо. У поемі письменниця не відтворює боротьби, що точилася за Руїни, проте реагує на неї, виявляючи свою позицію та симпатії до учасників боротьби: високо ставить Петра Дорошенка як українського національного героя.

Трактуючи в «Боярині» такі поняття, як «поневолен-ня народу», «любов до рідного краю», Леся Українка свідомо шукає паралелей до цих понять в історичному минулому, бо в тодішній ситуації не завжди можна було називати речі своїми іменами.

– **Чому Леся Українка перенесла ідеї та настрої, що жили її та її покоління, на історичні постаті?**

«Бояриня» – твір алегоричний, що таїть у собі приховані риси сучасного життя. В особі Степана бачимо того українського інтелігента кінця XIX та початку XX століття, що, втративши почуття національного й одірвавшись од маси, од народу, сам ішов у чуже оточення й переймав чужу культуру, зрікшись своєї рідної. Оксана – інший тип інтелігента, того, що довго боровся за принцип національного самовизначення, сперечався, протестував, але, потрапивши в пазури царату, московського чиновництва, не мав уже сили вирватися на волю й конав на чужині.

– **Чи можна говорити про історичні риси «Боярині»?**

Для написання «Боярині» Леся Українка користувалася працями українських істориків, передусім – косто-марівськими: монографією «Руїна», статтями «Две русские народности», «Очерк домашней жизни», повістю «Черниговка», розвідкою О.Єфіменкової «Южнорусские братства», «Історією русів», художніми й науковими працями Пантелеймона Куліша. Також авторка ознайомила-ся з листами чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, у яких описані правопорушення царськими воєводами Переяславських угод.

Історична канва у «Боярині» відтворена досить докладно. Тут змальовуються українські церковні братства, в яких брали участь і жінки; згадується про московських посіпак, які зневажливо ставилися до українців; розповідається про козацьку старшину, що робила собі кар'єру; йдеться про недовіру до Петра Дорошенка, який привів на Україну татар; відтворено московський побут, як матеріальний, так і духовний, московські звичаї.

Психологічний елемент у цій драматичній поемі покриває історичний.

– **У творі щільно переплетені два мотиви. Які саме і з ким вони пов'язані?**

У «Боярині» присутні два мотиви. Мотив національної пасивності-зради, переважно пов'язаний з особою Степана; другий – мотив ностальгії – з особою Оксани.

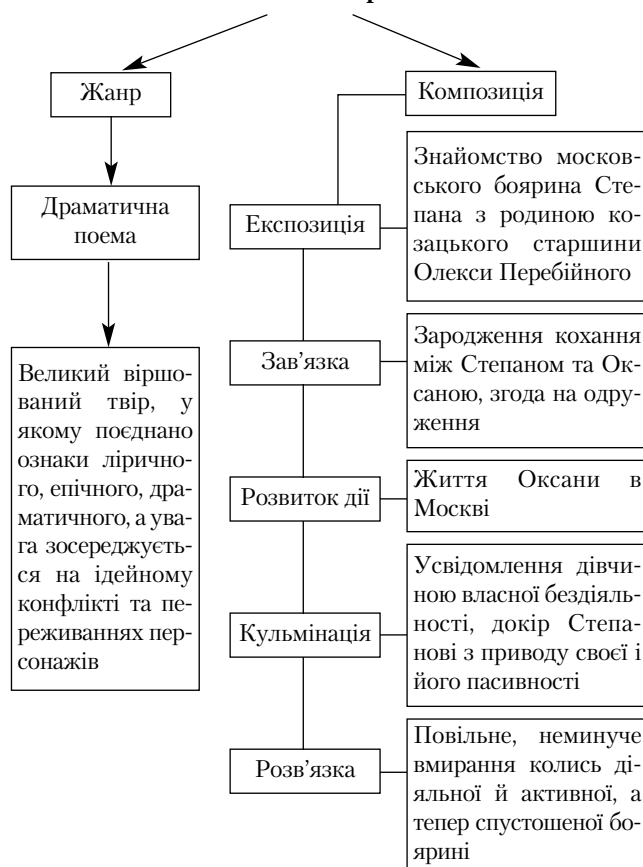
– **Яке політичне обличчя показала Леся Українка у «Боярині»?**

У поемі вона виявила світогляд «суцільної національної свідомості». У творі письменниця зобразила активну українську інтелігенцію, яка рвалася до боротьби за українську державність, і продажну українську інтелігенцію, яка заради «панства великого, панства нещасного» зрадила українські традиції і добровільно впряглася в чужинецьке ярмо.

◆ Записати основні положення «Літературознавчого діалогу».

◆ З'ясувати жанрові та композиційні особливості поеми «Бояриня». (Під час відповідей учні колективно складають схему.)

Жанрово-композиційні особливості поеми «Бояриня»

Учитель. У «Боярині», за Драй-Хмарою, домінує психологічний момент, тобто авторка акцентує увагу на розкритті внутрішнього світу героїв. У цій драматичній поемі яскраво виражені ознаки неоромантизму. Саме він, на думку Лесі Українки, давав можливості для художнього відображення нових історичних умов.

Словникова робота.

Неоромантизм – романтизм у нових умовах, художній метод у літературі й мистецтві, коли митець, незадоволений реальною дійсністю, протиставляє їй картини життя бажаного, витвореного мрією. Леся Українка назвала цей метод «новоромантизмом».

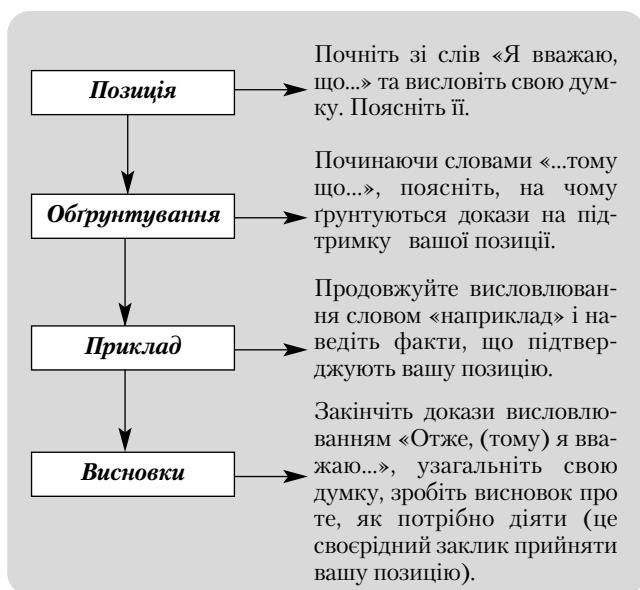
Присвятивши «Бояриню» добі Руїни, авторка намагається переконати читача, що велика Руїна починається з малого – з руйнування святинь у душах людей. Епохи ж не існують самі по собі – їх творять люди, причетні до історичних подій. Цілком закономірно, що Михайло Драй-Хмара психологічний елемент у поемі ставить над історичним, а мотиви драми пов'язує з образами головних героїв – Степана й Оксани.

Метод «Прес». Характеристика образу Степана.

Проблемне запитання.

❓ Чи можна вважати Степана зрадником України? (Учні, що дають позитивну відповідь на це запитання, піднімають зелені сигнальні картки. Прихильники іншої позиції – сині.)

Структура та етапи методу «Прес»

Орієнтовні відповіді учнів,
що підняли зелені картки

1-й учень. Я цілком поділяю позицію Михайла Драї-Хмари і вважаю, що в образі Степана Леся Українка показала представника української інтелігенції, який утратив національну свідомість, зрікся рідної культури і прийняв чужу.

Одружившись з Оксаною, він мріє жити щасливо, але щастя йому не судилося, бо він виявився нездатним боротися за нього.

Так, уже в перші дні проживання Оксани в Москві Степан примушує її вдягти чуже московське вбрання і мовчки виконувати обряд із боярами, який супроводився поцілунком в уста старого боярина. Для дружини це було приниженням. Але Степан не звертає на це уваги. Він боїться, що за відмову від обряду цар розгнівається на нього, і його буде покарано. Степан вислужується перед царем, цілує йому руку.

А як відсторонено сприймає Степан події, які трапились у рідному краї. Поразка України не є для нього трагічною. Він навіть якоюсь мірою радіє, що «тепера на Вкраїні утихомирилося». Тим часом Оксана не може собі простити, що і вона, і чоловік у тяжкий для рідної землі час сиділи «у запічку московським», поки там лилася кров і точилася відчайдушна боротьба за життя.

Отже, Степан, догоджаючи можновладцям, змірився з цією принизливою ситуацією, зі становищем пристосуванця.

2-й учень. Я вважаю, що Степан – звичайний боягуз. Він з острахом приймає в себе гостя з України, позачинявши всі двері й вікна, щоб їх ніхто не підслухав. Доказом цього є й епізод з листом. Як видно з драми, лист дружини мав бути сімейного змісту, і через нього ніхто б не постраждав.

Степан – перестраховщик. Звичайно, він небезпідставно побоювався «диби», «шпигів», але сам

тон розмови з Оксаною, осуд зв'язку Івана Перебийного з гетьманом Дорошенком, звернене до дружини прохання не підтримувати взаємин з батьками викликає до нього зневагу.

3-й учень. На мою думку, в Степана були й інші мотиви служити при дворі. Наприклад, матеріальні. Після батькової смерті Степан не повернувся в Україну, бо не хотів лишатися того, чого той досяг у Москві. Шкода йому було втратити й те, що сам отримав за «цареву службу». Оксана палко бажає чоловіка тікати «з осоружної Москви» в Польщу чи Волощину, а натомість чує:

Що з того?

Змінємо чужину на чужину...

Приблудами чужі пороги будем там оббивати... все одно, що й тут.

«Ні, там вільніше!» – слухно заперечує Оксана, не вловивши у словах чоловіка страху перед випробуванням бідністю й невідомістю. І вже цілком приголомшливими були його слова:

Цар мені не верне

так присяги, як я тобі вернув.

Та й я йому не можу повернути

всього, що я приймав з його руки.

Отже, Степан пов'язаний з царем не тільки присягою, а й статками, якими той купив його волю, гідність і честь.

Орієнтовні відповіді учнів,
що підняли сині картки

4-й учень. Я вважаю, що поведінці Степана можна знайти й інше пояснення.

Він не хотів служити рідним панам і поїхав на чужину з єдиною метою – допомагати рідним братам хоч здалеку. Чоловік не втручається в національно-визвольний процес, пояснюючи це схильністю до тактики «малих добрих справ».

Звинувачувати Степана у відсутності патріотизму також не можна. Щоб полегшити долю своїх земляків, він, наприклад, ладен танцювати перед царем, називати себе «холопом Стьопкою», співати йому пісень, навіть на голові ходити.

Степанова душа ніби роздвоюється: з одного боку, він думає про своїх співвітчизників, співчуває їм, а з іншого – заявляє, що присяга – «велика річ», «велике діло». Молодий боярин бачить відступництво Москви, знає про всі кривди, які чинять москалі. Та зняти табу на відступництво від уже нечинної присяги він не може. Очевидно, витоки такої поведінки пояснюються християнським вихованням, яке дав йому батько.

Отже, постать Степана парадоксальна, в його душі протидіють два начала: відступництво від України і надлюдська вірність зраженій присязі. Це й надає його образі певної дисгармонії.

5-й учень. Степан – людина делікатна, вразлива, з ніжною душею. Ці юнакові якості зачарували романтичну душу Оксани. Її зворушує трепетна Степанова любов до не з власної волі покинутої батьківщини. На свою наречену він дивиться як на

в Україні, яка завжди була значною суспільною силою, а не лише матір'ю, дружиною, господинею дому. Тому і героїню «Боярині» Леся Українка змалювала багатою, сильною характером, освіченою молодою особою, що здатна сама захистити себе:

Не думай, ніби я пуста панянка,
що тільки має на умі забави
та залищання.

З поеми видно, що вихована на демократичних закладах Оксана – «перша братчиця в дівочім братстві», вона активна, діяльна. Членкині цього братства, пошивши корогву, таємно посилають її до Чигирини.

В образі Оксани яскраво виражена українська ментальність. Це виявляється вже у сцені освідчення Степана до дівчини. Засоромлена палкими словами любові й злегка затримана Степаном за руку, дівчина гордовито заявляє, що вона не «холопка з його вотчини», й ініціатива в любовному побаченні непомітно переходить до неї. Оксана розповідає про прихильне ставлення батьків до юнака, розпитує про його родину, а насамкінець обіцяє вийти ще, «як мати ляжуть спати».

Кохання до Степана, життя в Москві.

Її кохання до Степана щире, справжнє. Вона не уявляє, яким буде її життя в чужій стороні, однак свої сумніви притлумлює думками, що російська мова близька до української, а віра цього народу – теж православна. Отже, психологічного бар'єру в героїні перед Московщиною нема:

Хіба ж то вже така чужа країна?
Таж віра там однакова, і мову
я наче трохи тямлю, як говорять.

Можливо, чужий край лякав би Оксану, якби вона там опинилася сама, але з люблячим чоловіком їй нічого не страшно. Степан сподівається втекти від нелегкої московської дійсності в рай подружнього життя, де «в цілім світі вже нема чужини»:

От побачиш, яке ми там кубелечко зів'ємо,
Хоч і в Москві! Нічого ж там чужого
У нашій хатоньці не буде – правда?

Устами Степана авторка висловлює думку про можливість щасливого життя й у далекій, неприємній і чужій Москві.

Утім дуже швидко її мрії про щасливе родинне життя облітають, як вишневий цвіт. Оксана переконуюється, що не так просто й легко привичаїтися в Москві, як їй здавалося здалеку. Безжальна дійсність втручається у взаємини подружжя, які в Україні вважалися святими й нікому не підпорядковувалися. «Целовальний» обряд принижує молоду жінку. Це вже не що інше, на її погляд, як зазіхання на сімейну цноту. Тому Оксану дуже гнітять цей бруд і неслава у російських звичаях, те, що доводиться переступати через свої моральні переконання.

Не минає й кількох днів, як Оксана довідується, що навіть у багатих родинах російські жінки – безправні, покірні, слухняні, не здатні захистити свою гідність.

Відмова Степана повернутися в Україну.

Згодом Степан забороняє Оксані приймати Яхненка, спілкуватися з братом Іваном, наказує спали-

ти листа від братчиці-товаришки. Оксана, відчуваючи духовну єдність з однодумцями, прагнула допомогти їм, віддавши частину грошей зі свого посагу, бо в цьому вони мали «пильну потребу». Та знову наткнулася на Степанів спротив. З боєм вона каже чоловікові: «Я гину, в'яну, жити так не можу!»

Як же страждає ця чиста, горда дівчина. Доля послала їй тяжкі випробування. До глибини душі вражає Оксану приниження рідної землі московськими сановниками. Здирства, хабарі, грубе поводження – це ще не весь перелік тих безчинств, що їх творять вони в Україні. Оксана пропонує Степанові втікати будь-куди від царя і немилого серцю чужого побуту. Але чоловік не згоджується. Розумом і серцем відчуваючи рабську неволю, Оксана терпить подвійний гніт: і як жінка, і як українка.

Москва відторгнула Оксану – вона там чужа. На цьому письменниця наголошує навіть семантикою імені героїні (Оксана – з грец. «чужоземка»). А Степан приречений на вічні мандри, безперспективні пошуки долі в чужих краях, про що теж промовляє семантика його імені (Степан – з грец. «коло», «вінець»).

Вірність шлюбним обов'язкам.

Степан бачить, що дружину охоплює ностальгія, вона сумує за Україною. Він пропонує їй їхати додому, повертає Оксані присягу, сподіваючись, що в ріднім краї вона оживе душею. Проте вона відмовляє чоловікові, бо залишається вірною шлюбним обов'язкам і кохання до нього, яке неможливо виврати з її серця:

Ти думаєш, як я тепер поїду
від тебе геть, то не лишиться тут
моя душа?

У її рішенні залишитися поруч із коханим до кінця немає й краплинки корисливості, егоїстичного мотиву.

Зрозумівши, що вся сила її любові не здатна виврати Степана з тенет неволі, утративши надію на вільне життя, на поновлення зв'язків із рідним краєм, Оксана повільно, як свічка, згасає.

Та остаточно зламали Оксану не умови життя і не «вільна неволенька», а події в Україні, те, що не вдалося Вітчизні повернути волю. У розмові про це зі Степаном вона каже:

Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги...

Думки про поневолений край забирають багато сил, роздуми про тих, хто після придушення опинився в тюрмах, крають серце. Тому вона заповідає Степанові допомагати, чим тільки зможе, скореним співвітчизникам. Дбаючи про свій народ, Оксана страждає від усвідомлення власного безсилля, власної непотрібності Україні.

Сни, марення.

Сни і реальність як єдине суцільне марення спричинюють хворобу. Ледве переводячи подих, до краю змучена й схвильована, вона згадує епізод зі свого дитинства, коли вони разом із братом знайшли стару батьківську шаблю. Діти хотіли погратися шаблею, але не змогли, бо не вдалося витягнути її з піхов – вона іржею до них прикипіла. «Отак і

ми з тобою, – мовить Степанові, – зрослися, мов шабля з піхвою... навіки... Обоє ржаві».

«Руки від крові чисті» теж видаються покритими іржею, бо не діяли, не докладали зусиль у боротьбі за світлі ідеали свободи.

Героїня сама над собою вершить суд, не чинячи особливого опору хворобі. Її смерть на чужині – закономірна. Адже ще з часів Антея всім відома істина: джерелом людської снаги є зв'язок з рідною землею, коли ж його втрачено – сили покидають людину. Призахідним сонечком передає Оксана – українська жінка й московська бояриня – свій останній привіт Україні:

Добраніч, сонечко! Ідеш на захід...
Ти бачиш Україну – привітай!

Драма закінчується духовним катарсисом головних героїв. Досить промовистий у цьому сенсі їхній останній діалог.

Перегляд відеофрагмента вистави «Бояриня».

Учитель. Саме Закарпатському українському музично-драматичному театрові першому в Україні випала честь поставити на сцені поему Лесі Українки. Ролі Степана й Оксани виконували С.Бортничук та Л.Білак. Виставу приурочили до ювілейної дати – 120-річчя від дня народження поетеси.

У творі Леся Українка протиставляє задушливу темницю – Московське царство з його феодално-кріпосницькою державою – тогочасній гетьманській Україні з її республіканським устроєм. Тобто письменниця в поемі зображує два світи: дві традиції, дві культури, два менталітети, спонукає читача (глядача) до роздумів і висновків.

Проблемні запитання.

1. Як у драмі відтворено образ московського боярина?

2. Чим вразив Оксану московський побут?

3. У чому виявляється нерівноправне становище московської жінки?

4. Якою є авторська позиція у творі стосовно міжнаціональних відносин?

5. У квітні цього року минає століття від дня написання «Боярині». Чому вона залишається актуальною в реаліях сьогодення?

Орієнтовні відповіді

О Московський боярин, роблячи службову кар'єру, допускався найогидніших учинків. Це – лукава, хитра, нещира, улеслива і жорстока людина. Цареві він, власне, не служить, а догоджає, як раб. Так чинить і Степан, якому доводиться перед царем навіть танцювати гопака. Так роблять усі бояри. Низький моральний рівень московського боярина виявляється в рабському звичаї цілувати руку.

Однак, незважаючи на свою моральну вбогість, московський боярин погордливо ставився до всіх інших націй. Не встигла Оксана оговтатися серед нового оточення, як її вже охрестили «хохлушею». Вона чула, як про неї з презирством говорили «черкашенка», «чужачка».

О Московська одежа як зовнішня прикмета побуту насамперед упала Оксані в око й одразу ж спротивилася їй. Жіночий шарахан, за її словами, був такий бахматий і довгий, як попівська ряса. А «кокошник» вона порівнює з українським підситком.

Надзвичайно Оксану вразило й те, що в Москві не співають по гаях так, як в Україні. На бенкеті ж – «п'ють, п'ють, поки поп'ються, потім звада».

О Виховану у вільних демократичних традиціях Гетьманщини Оксану дивувало те, що дівчині не можна ходити по Москві самій, що треба тікати до терему, коли йдуть гості, бо жінці не можна бути поміж чоловіками: вона може виходити до них тільки, щоб почастивати. Оксану не на жарт тривожить, що таке жіноче безправ'я позначилося на Степановій матері й цілком підпорядкувало тамтешній моралі Степанову сестру Ганну. Ганна – в Москві вона Аннушка – ладна вийти заміж за посередництва свахи й не особливо переймається тим, що до шлюбу їй не дозволять навіть побачити молодого. Якщо щось і не дає дівчині спокою, то лише звичайнісінька цікавість – їй би хотілося крадькома підглянути, який її суджений на вроду, а все інше для неї не має значення.

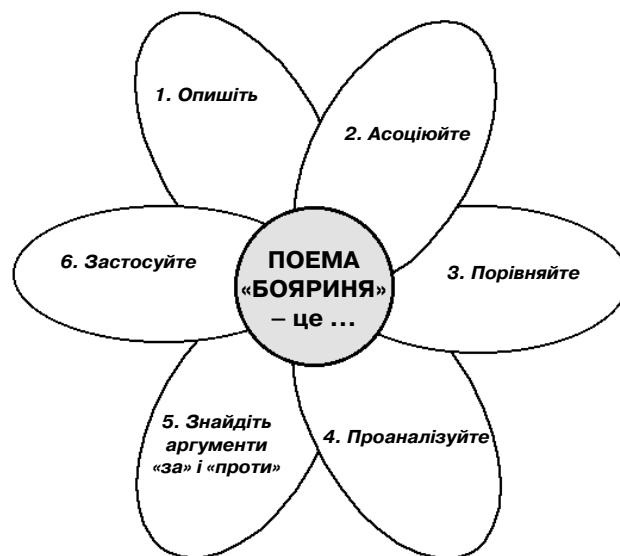
О До зображення міжнаціональних взаємин Леся Українка підходить зважено, помірковано. У творі відсутні будь-які прояви зневаги до росіян як нації. Гнів поетеси спрямований на ту Москву, що душила державницькі настрої в Україні, перетворила її на свою колонію, де «просвітку нікому не дають московські поспіаки».

О «Бояриня» з її історичними подіями часів Руїни – надзвичайно потрібний твір для сьогодення, для сучасників. Його актуальність – безсумнівна, бо розбудовувати і відроджувати суверенну Україну можуть саме такі віддані патріоти, як Оксана. У драмі вона певною мірою уособлює узагальнений образ України – прекрасної, з високим почуттям гідності, але приниженої конфліктами і зрадами.

Поема Лесі Українки навчає нас активно діяти, а не пасивно споглядати, навчає боротися й перемагати.

IV. Застосування здобутих знань.

Квітка узагальнень.

Орієнтовний результат роботи учнів.

1. «Бояриня» – це один з найкращих патріотичних творів Лесі Українки, в якому на тлі історичних подій письменниця порушила актуальні проблеми національної психології, надала їм філософського звучання.

2. «Бояриня» – Леся Українка – Хельвані – ностальгія – драматична поема – неоромантизм – Руїна – журнал «Рідний край» – незалежність.

3. Наче відлуння туги за рідним розтерзаним краєм.

4. Протиставивши в «Боярині» домостроївський уклад Московії середини XVII ст. волелюбності українців, Леся Українка нещадно розвінчала політику царизму стосовно України, що провадилася після Переяславської угоди.

5. «За»: вражає новизною теми, актуальністю конфліктів, красою і вишуканістю поетичної мови.

«Проти»: важко змиритися із загибеллю головної героїні.

6. Збагачує наші знання, вчить гідно жити, аби не відчувати сорому перед батьківщиною, перед рідним народом і його нащадками.

V. Рефлексія. Підбиття підсумків уроку.

❓ Поясніть епіграфи до уроку.

❓ Чи відповідає зміст епіграфів змісту нашого уроку?

❓ Що сьогодні стало для вас відкриттям?

VI. Оцінювання. (Учні заповнюють таблиці самооцінювання на робочій сторінці путівників.)

Домашнє завдання.

1. Підготувати матеріали для характеристики персонажів другого плану.

2. Дати письмову відповідь на питання «Як треба жити, щоб не відчувати сорому перед Батьківщиною і народом?»

Література

1. Драй-Хмара М. Літературно-наукова спадщина / М.Драй-Хмара. – К.: Наук. думка, 2002. – 592 с.

2. Ковальчук О. До вивчення «Боярині» Лесі Українки / О.Ковальчук // Дивослово. – 1998. – № 10. – С. 41–43.

3. Копистянський А. Історія Русі / А.Копистянський. – Львів, 1933. – Ч. III. – С. 13–94.

4. Костенко Л. Поет, що ішов сходами гігантів: Про Лесю Українку / Л.Костенко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2. – С. 32–38.

5. Лотоцький А. Історія України для дітей / А.Лотоцький. – Івано-Франківськ: Обласне товариство української мови ім. Т.Г.Шевченка «Просвіта», 1991. – С. 129–136.

6. Могильницька Г. Руїна держави й руїна душі (Драма Лесі Українки «Бояриня») / Г.Могильницька // Дивослово. – 2007. – № 5. – С. 17–21.

7. Новий довідник: Українська мова та література. – К.: Казка, 2007. – С. 682–684.

8. Рибалко К. Драматична доля драматичної поеми Лесі Українки «Бояриня» / К.Рибалко // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2000. – № 2. – С. 76–81.

9. Слоньовська О. «Сутужна, сину мій, українська справа» / О.Слоньовська // Українська мова й література в школі. – 1991. – № 12. – С. 26–35.

10. Усі українські письменники / [упоряд. Ю.Хізова, В.Щоголева]. – Х.: Торсінг плюс, 2007. – С. 60–66.

Антологія одного Вірша

Предтеча

Дитинх

1

...От і немає хатини старої Явдохи –
Там оселя розкішна звелася в саду.
Розкрадає непам'ять дитинство потроху,
І тепер я його, мабуть, тут не знайду.

Вже старіє, вкривається зморшками осінь,
І тумани тремтять в позолоті дібров...
Де ж ти нині, дитинство моє стоголосе,
Із матусею в плінні сердечних розмов?..

Був же травень. І бджіл медвяні передзвони.
І клепало десь літо косу на отави.
Первоцвіти згасали в хмільному осонні.
Соловей переладнував весен октави.

На березах – снопами – розгойдане сонце.
Невгамовно мій сон джміль у вікнах коплатив.
Стрибунець на моїй примостився долоньці.
І, мов літо, привітна, всміхалася мати...

2

Моя далека казко сонця любисткового!
Черешня схилена на пишний глід.
Купальська ніч, і запах вітру полинового,
І жайвора вітальний в небі слід.

Моє дитинство, жар-каліною заклечане!
Твої стежки – полотен сонцесвіт.
Для мене назавжди зостанешся предтечею,
Моє дитинство, перевесло-цвіт.

Світлана ТРАВНЕВА,
учитель ЗОШ № 11
м. Вінниця